

100 Helden

Jaap May
Gorssel, augustus 2021

Voor Angélica, Lucía en Martín

Inhoudsopgave

Een beetje heldenkunde vooraf	7
Marina Abramović	18
Muhammad Ali	20
Hans Christian Andersen	22
Jeanne d'Arc	24
Vasili Archipov	26
Aristoteles	28
Neil Armstrong	30
Johann Sebastian Bach	32
Josephine Baker	34
Banksy	36
Matsuo Bashō	38
Ludwig van Beethoven	40
Beyoncé	42
Boeddha	44
Rachel Carson	46
Giacomo Casanova	48
Miguel de Cervantes	50
Coco Chanel	52
Charlie Chaplin	54
Cleopatra	56
Confucius	58
Marie Curie	60
Pater Damiaan	62
Charles Darwin	64
W. Edwards Deming	66
Walt Disney	68
Henri Dunant	70
Thomas Alva Edison	72
Albert Einstein	74
Auguste Escoffier	76
René Favaloro	78
Terry Fox	80
Anne Frank	82
Victor Frankl	84
Sigmund Freud	86
Galileo Galilei	88
Mohandas Gandhi	90
Antoni Gaudí	92
Frank Gehry	94
Vincent van Gogh	96
Jane Goodall	98

Walter Gropius	100
Stephen Hawking	102
Ernest Hemingway	104
Hippocrates	106
Alfred Hitchcock	108
Harry Houdini	110
Alexander von Humboldt	112
Steve Jobs	114
Michael Jordan	116
Frida Kahlo	118
Helen Keller	120
Martin Luther King	122
John Lennon	124
Wangari Maathai	126
Nelson Mandela	128
Martin Margiela	130
Bob Marley	132
Karl Marx	134
Chico Mendes	136
Eddy Merckx	138
Michelangelo	140
Shigeru Miyamoto	142
Maria Montessori	144
Wolfgang Amadeus Mozart	146
Fridtjof Nansen	148
Isaac Newton	150
Florence Nightingale	152
Louis Pasteur	154
Anna Pavlova	156
Pelé	158
Pablo Picasso	160
Marco Polo	162
René Redzepi	164
Anita Roddick	166
Franklin D. Roosevelt	168
Rumi	170
Sophie Scholl	172
Max Schrems	174
Albert Schweitzer	176
Ayrton Senna	178
Frank Sinatra	180
Sitting Bull	182
Adam Smith	184
Edward Snowden	186
Socrates	188
Baruch Spinoza	190

Meryl Streep	192
Moeder Teresa	194
Nikola Tesla	196
J.R.R. Tolkien	198
Leo Tolstoj	200
Alan Turing	202
Leonardo da Vinci	204
Voltaire	206
Raoul Wallenberg	208
Andy Warhol	210
Serena Williams	212
Oprah Winfrey	214
Malala Yousafzai	216
'Grootste vaderlander' lijstjes	219

Een beetje heldenkunde vooraf

Waarom een boek over helden?

Er was eens... een jong meisje van eenvoudige afkomst. In het middeleeuwse Frankrijk waar zij leefde, woedde een eindeloos durende oorlog tegen Engeland. Langzaam maar zeker kregen de Engelsen daarin de overhand. Op een dag had het Franse meisje een visioen dat zij haar vaderland moest redden. Op wonderbaarlijke wijze wist zij door te dringen tot de koning en deze te overtuigen van haar roeping. Op nog wonderbaarlijker wijze kreeg ze het vervolgens inderdaad voor elkaar om de Engelsen terug te dringen. Een sprookje? Een fantasievol filmscript uit Hollywood? Niets van dat alles: het is allemaal echt gebeurd en het meisje heette Jeanne d'Arc. We weten dit allemaal zeker omdat het juist door haar vijanden in detail is gedocumenteerd.

Helden zijn interessante mensen om over te lezen. Ze hebben per definitie iets bijzonders gedaan in hun leven. Maar helden zijn ook om een andere reden interessant: ze zeggen veel over wie jij zelf bent. Want als wij iemand een held vinden, zegt dat veel over onszelf. Namelijk over wat wij belangrijk vinden en hoe wij willen zijn. Helden zijn op die manier een soort spiegel: wil je weten wat je écht belangrijk vindt, bedenk dan wie jouw held is en waarom deze persoon jou zo aanspreekt. Dit is precies de reden dat ik mij zelf in dit onderwerp ben gaan verdiepen: als een manier om mijzelf beter te leren kennen.

Daarnaast zijn de levensverhalen van veel helden fascinerender dan welke roman of welk filmscript dan ook (vind ik tenminste). En het is niet nodig om in helden te geloven; ze zijn echt. Mensen van vlees en bloed, met de onzekerheden, twijfels en andere menselijke zwakheden die wij zelf ook hebben. Dat betekent dat hun manier van leven op een bepaalde manier misschien ook voor ons bereikbaar zou kunnen zijn.

In dit boek gaat het over min-of-meer beroemde helden. Dat wil niet zeggen dat een echte held per se beroemd moet zijn. Je moeder kan een held zijn, of je buurman of de lerares van je dochter. Dat zij niet zo bekend zijn doet natuurlijk niets af aan hun prestaties. Aan de andere kant zijn bekende helden niet voor niets bekend geworden. Ze hebben wellicht geluk gehad dat hun prestaties niet onopgemerkt zijn gebleven, het heeft misschien te maken met hun beroep of activiteit. Maar het komt ook zeker omdat ze echt iets uitzonderlijks hebben gedaan.

Helden in soorten en maten

Wat voor soorten helden zijn er eigenlijk? Een mooi vertrekpunt om die vraag te beantwoorden zijn de verkiezingen van 'grootste vaderlander' die vanaf 2002 in veel landen zijn gehouden (achter in dit boek vind je een aantal top 10 lijstjes). Natuurlijk

waren dat allemaal momentopnames, waar van alles op aan te merken is. Sommige namen zouden bij een nieuwe verkiezing niet langer hoog scoren. Vooral die van politici, die op het moment dat ze actief zijn heel belangrijk lijken maar daarna vaak weer snel worden vergeten. Ook over het stemproces, dat varieerde van land tot land, valt van alles te zeggen. Zo had in sommige landen een ‘deskundige jury’ een belangrijke rol bij het bepalen van de uitkomst en werd in andere landen volledig vertrouwd op het publiek. Veel stemprocedures kregen kritiek omdat zij chaotisch en open voor manipulatie waren. Zo bleek in Nederland dat de persoon die in de TV-uitzending tot winnaar werd uitgeroepen (Pim Fortuyn) niet degene was die eigenlijk de meeste stemmen had gekregen (dat was Willem van Oranje). In Zuid-Afrika werd de verkiezing voortijdig afgebroken na heftige discussies over de vraag of het blanke bevolkingsdeel niet te veel invloed op de uitslag had gehad. In Rusland leidde de verkiezing tot ophef omdat de resultaten in belangrijke mate werden beïnvloed door automatische web bots die duizenden stemmen uitbrachten. De organisatie werd er bovendien van beschuldigd veel stemmen op Lenin en Stalin niet mee te tellen. Sommige verkiezingen kregen kritiek omdat zij de nadruk legden op recente en nog levende persoonlijkheden in plaats van helden van langer geleden die meer invloed hebben gehad op de geschiedenis. Zo kwam Jeanne d’Arc in Frankrijk niet verder dan een 31ste plaats (wat inderdaad schandalig is). In Italië vonden intellectuelen het onbegrijpelijk dat Laura Pausini hoger eindigde dan Dante. Al dit soort gedoe laat niet alleen zien dat het best lastig is om een goede verkiezing te organiseren, maar ook dat de vraag ‘wie vinden wij onze grootste held’ bij veel mensen een emotionele snaar raakt. Waarschijnlijk omdat wie wij bewonderen, inderdaad veel zegt over onszelf.

Ondanks al die kanttekeningen denk ik dat de ‘grootste vaderlander’ verkiezingen toch een aardig beeld geven over wat voor soort mensen wij bewonderen. Grofweg kan je deze in een paar groepen indelen:

Leiderschap

Bij veel verkiezingen kregen leiders, vooral staatslieden en legeraanvoerders, de meeste stemmen. Waarom zou dat zo zijn? Mijn idee is dat staatslieden die wij bewonderen een grote verantwoordelijkheid combineren met integriteit, visie, politieke handigheid en doorzettingsvermogen. En dat hun daden vaak flinke impact hebben gehad op de levens van andere mensen. In sommige gevallen hebben ze bijvoorbeeld veel bereikt op het gebied van mensenrechten. De beste onder hen hebben niet alleen hun eigen generaties, maar zelfs volgende generaties weten te inspireren. Als we het hebben ‘over een verschil maken’, dan gaat dat voor een echte leider zeker op.

De redenen waarom we staatslieden bewonderen, gaan ook op voor sommige legeraanvoerders. Bijvoorbeeld zij die vchten voor de vrijheid van hun land. Ook worden militairen vaak geassocieerd met de traditionele heldeneigenschap ‘moed’. En voor een deel zal de bewondering voor legeraanvoerders te maken hebben met

hoe wij als kind op school geleerd hebben om naar onze geschiedenis te kijken. In sommige landen staat op elk belangrijk plein een ruitersstandbeeld van een generaal. Aan de andere kant: juist bij militairen sluit wat wij vandaag de dag bewonderen lang niet altijd meer aan op traditionele waarden. Alexander de Grote (nummer 1 in Griekenland) veroverde in de derde eeuw voor Christus, nog voordat hij dertig jaar oud werd, in korte tijd een enorm groot gebied dat zich uitstrekte van Griekenland tot Egypte en India. Hij verloor nooit in zijn leven een veldslag. Voor zijn verslagen tegenstanders was Alexander echter niet mild. Door hem veroverde steden werden geplunderd en soms met de grond gelijk gemaakt. De mannelijke bevolking werd regelmatig massaal gekruisigd, vrouwen en kinderen werden verkocht als slaven. Naar de maatstaven van de oudheid was Alexander een held van de eerste orde. Maar onze waarden en normen zijn veranderd; tegenwoordig vinden we het veroveren van andere landen geen excuus meer voor het veroorzaken van duizenden oorlogsslachtoffers. Het roept de vraag op waarom ook vandaag de dag velen Alexander nog steeds bewonderen (ik vind er persoonlijk weinig bewonderenswaardigs aan). Misschien is het de invloed van traditie en opvoeding, misschien komt het door frustratie en ontevredenheid met de wereld van nu. Dat zou ook verklaren waarom verschillende beruchte dictators hoog zijn geëindigd in sommige lijstjes.

Vooruitgang

Ook wetenschappers, ontdekkingsreizigers, uitvinders, ondernemers en denkers horen tot de mensen die wij het meest bewonderen. Dit is gemakkelijk te begrijpen: zij hebben als overeenkomst dat ze allemaal werkten aan de vooruitgang. Door hun originele ideeën en inzichten hebben zij een verschil gemaakt in de wereld en onze levens beïnvloed.

Kunst

Grote kunstenaars krijgen ook veel bewondering. De reden dat wij kunstenaars tot de grootste landgenoten rekenen, is volgens mij omdat zij ons een intuïtief inzicht geven in het leven. Kunst weet ons als publiek te raken: als het goed is, herkennen we het onzegbare dat de maker ons wil overbrengen. Kunst is een superieure vorm van communicatie, gebaseerd op het creatieve inzicht en vakmanschap van de kunstenaar.

Sport en entertainment

Er staan ook sporters in de lijstjes met ‘grootste vaderlanders’. Het is natuurlijk fijn om zelf te sporten, maar waarom zouden we andere sporters bewonderen? Wat voegen zij toe aan de wereld? Mijn idee is dat we sporters om twee verschillende redenen bewonderen. Een topsporter staat voor dingen die wij belangrijk vinden, zoals gezond bezig zijn en een drive om het beste uit jezelf te halen. Zaken die we ook zouden willen voor onszelf. Daarnaast genieten veel mensen van het kijken naar

sportwedstrijden. Sport zorgt voor spanning en ontspanning op de tribune of in de huiskamer en creëert een gevoel saamhorigheid met andere fans. Topsporters zijn in die zin entertainers en hun rol in de maatschappij lijkt een beetje op die van zangers, muzikanten en acteurs. Maar net zoals sporters zichzelf niet snel entertainer zullen noemen, doen veel mensen uit de wereld van muziek, film en theater dat liever ook niet. Dit omdat ‘entertainment’ soms als minder hoogstaand wordt gezien dan kunst of wetenschap. Maar dat is natuurlijk onzin. Vermaak is heel erg belangrijk voor het geluk in de wereld. En waar ligt eigenlijk het verschil? Is het fenomenale album *Back To Black* van Amy Winehouse kunst of entertainment? En de overgetelike film *The Godfather* van Francis Ford Coppola? Het antwoord is een persoonlijke mening. En waarschijnlijk is de vraag ook niet zo relevant.

Medemenselijkheid

Tenslotte vinden we in de lijstjes mensen die zich met hart en ziel hebben ingezet voor het welzijn van hun medemens. En dan vooral van mensen die zichzelf niet goed kunnen redden, zoals zieken, armen, wezen en oorlogsslachtoffers. Deze ‘helden van de medemenselijkheid’ maken het meest direct een verschil in de levens van anderen. En worden door hun grote hart soms als ‘moderne heiligen’ gezien.

De identiteit van een held

Wat maakt van iemand een held? Het begint er mee dat held-zijn een oordeel is dat anderen over je geven; het is een beeld dat zij van jou hebben. Maar klopt dat beeld wel? Eigenlijk is dat een vraag naar wat de identiteit van iemand precies inhoudt. Over wat identiteit wel en niet is, kan je hele boeken vol schrijven (en psychologen doen dat dan ook). Mijn benadering is dat de identiteit van iemand vooral bestaat uit wat zij (hij) doet en waarom zij (hij) dat doet. Waarbij je dat natuurlijk nooit helemaal los kan zien van de situatie waarin iemand opgroeit en leeft.

Laten we hier eens vanuit gaan. Kunnen we door te kijken naar wat iemand in haar leven heeft gedaan en waarom zij dat deed, vaststellen of zij een held was? Lees de volgende drie levensbeschrijvingen eens:

Het verhaal van Eva Perón (I) *(Argentinië, 1919 – 1952)*

Eva Perón was een Argentijnse politica die door een combinatie van intuïtieve slimheid en wilskracht in korte tijd uitgroeide tot de op één na machtigste persoon van het land. En dat in een tijd dat vrouwen politiek gezien nog niet meetelden.

Eva is van eenvoudige komaf en werkt als hoorspelactrice wanneer zij kolonel Juan Perón leert kennen, de op dat moment invloedrijke staatssecretaris van arbeid. Waar eerdere Argentijnse politici hun machtspositie baseerden op steun van de

conservatieve elite, de middenklasse of het leger, richt Perón zich op de vakbonden en de arbeidersklasse.

Via Perón, met wie ze in 1945 trouwt, belandt Eva in de politiek. Ze wordt met hulp van Perón gekozen tot voorzitter van de eerste vakbond voor hoorspelacteurs en draagt via de radio de politieke ideeën van haar echtgenoot uit. Ze prijst Perón ongegeneerd de hemel in, op een manier waarop hij dat zelf nooit zou kunnen. Eva spreekt de taal van het volk en communiceert in emoties. Op deze manier weet ze de harten van arbeiders en huisvrouwen te winnen. Eva en Perón, die inmiddels met overmacht tot president is gekozen, vullen elkaar perfect aan: hij is de ervaren staatsman die de steun van het leger geniet, zij onderhoudt de relatie met hun politieke achterban. Eva bekleedt geen enkele formele positie maar heeft een enorme informele invloed. Zij bemoeit zich met beleidsbeslissingen van het kabinet; niemand durft haar een strobreed in de weg te leggen omdat ze volledig door haar man wordt gesteund. Want het bewind van Perón en Eva is zonder twijfel autoritair.

Democratische instituties als het parlement zijn feitelijk monddood gemaakt. De vakbonden zijn afhankelijk van de regering, evenals de buitenlandse handel en de media. Alle belangrijke benoemingen worden bepaald door de president en zijn vrouw. Personen die zich tegen de Peróns verzetten, komen op een zijspoor. Bedrijven die niet willen meewerken, wordt het functioneren onmogelijk gemaakt door extra belastingen, regels en inspecties.

In toenemende mate houdt Eva zich bezig met sociale hulpverlening. De hulp die ze aan de armen geeft wordt gepresenteerd alsof het persoonlijke giften zijn van Eva, terwijl feitelijk alles wordt betaald uit belastinggeld en giften van bedrijven. Maar het blijkt een uiterst effectieve manier om zich te verzekeren van de politieke loyaliteit van de onderklasse. Ze zorgt er ook voor dat vrouwen kiesrecht krijgen, waardoor haar machtsbasis verder wordt verstevigd. De situatie lijkt in 1951 rijp om een gooi te doen naar het vicepresidentschap, maar die ambitie wordt door de militaire top geblokkeerd. Eind dat jaar blijkt dat Eva ernstig ziek is; een jaar later overlijdt ze op 33-jarige leeftijd aan baarmoederhalskanker. Zonder Eva aan zijn zijde neemt de glans van Perón's presidentschap snel af. Het volk reageert dan ook onverschillig wanneer hij in 1955 door een staatsgreep wordt afgezet.

Het verhaal van Eva Perón (2)

(Argentinië, 1919 – 1952)

Eva Perón was een fascinerende vrouw die wereldwijd tot de verbeelding sprak.

Op haar vijftiende verruilt Eva het dorpje waar ze is geboren voor de hoofdstad Buenos Aires. Daar krijgt ze kleine rolletjes als actrice in toneelstukken en de destijds populaire hoorspelen op de radio. Langzaam maar zeker ontworstelt ze zich aan de armoede en wordt ze zelfs een bekende verschijning in de Argentijnse showbusiness. Op een benefietavond voor de slachtoffers van een aardbeving in de

provincie San Juan slaagt zij erin zich voor te stellen aan kolonel Juan Perón, de invloedrijke staatssecretaris van arbeid. Ze trekken vanaf dat moment samen op. Eind 1945 trouwt Perón met Eva en een jaar later wordt hij gekozen tot president.

Eva is een kleurrijke en charismatische presidentsvrouw, die haar man overal vergezelt en vaak als zijn spreekbuis fungeert. Ze ziet eruit als een filmster, gekleed in dure jurken en behangen met juwelen. Het gewone volk, dat haar eenvoudige afkomst kent, vindt al die glamour fantastisch. Ze maakt een spectaculaire reis naar Europa, waar ze wordt ontvangen (en zich gedraagt) als een vorstin. Eva, die als actrice niet uitzonderlijk goed was, gaat volledig in haar nieuwe rol op. Het lijkt alsof ze nooit anders heeft gedaan; ze geniet er overduidelijk van iemand te zijn die een verschil maakt. Haar toespraken zijn vol emotie en vaak zelfs ronduit dramatisch van toon. Ze staat permanent in het middelpunt van de belangstelling en haar populariteit stijgt naar ongekende hoogte, zeker wanneer zij zich gaat inzetten voor sociale hulpverlening. Ze ontvangt elk dag grote groepen mensen die hulp nodig hebben. Nog meer dan van de praktische giften die ze krijgen, zijn de armen diep onder de indruk van het feit dat ze persoonlijk door haar worden ontvangen en als medemens worden behandeld. Ze kust en raakt hen aan als gelijken, ook de zieken en mismaakten. Door velen wordt ze daardoor vereerd als een heilige.

Zelfs wanneer ze ernstig ziek wordt, blijft ze volop in de spotlights staan. Zo rijdt een doodzieke Eva, die een driedubbele dosis pijnstillers heeft genomen, met Perón mee in de parade om zijn herverkiezing als president te vieren. Omdat ze te zwak is om te staan, wordt ze in de open auto overeind gehouden door een constructie van metaaldraad en gips onder haar bontjas. Maar haar geest is ongebroken, zij zwaait en glimlacht als altijd. Eind juli 1952 overlijdt Eva op slechts 33-jarige leeftijd. Na het overlijden van Eva neemt de glans van president Perón snel af. In 1955 wordt hij door een militaire staatsgreep van zijn functie ontheven en moet hij het land verlaten. Ook na haar dood blijft Eva de gemoederen bezighouden. De nieuwe militaire machthebbers proberen het gebalsemde lichaam van Eva in stilte te begraven, maar dat blijkt lastig. Na een aantal ronduit bizarre omzwervingen door de Argentijnse hoofdstad en Europa, krijgt het lichaam van Eva in 1976 eindelijk een laatste rustplaats op het kerkhof van La Recoleta in Buenos Aires.

Het verhaal van Eva Perón (3)

(Argentinië, 1919 – 1952)

Eva Perón, beter bekend als Evita ('kleine Eva'), was een weldoenster die haar leven wijdde aan het verbeteren van het lot van de arme Argentijnen.

Evita is van eenvoudige komaf en maakt carrière als hoorspelactrice. Ze ontmoet kolonel Juan Perón en steunt hem vanaf dat moment in zijn streven om de slechte leefomstandigheden van de arbeiders te verbeteren. Perón trouwt in 1945 met Evita en wordt een jaar later tot president gekozen. Evita zet zich vanaf dat moment dag

en nacht in om sociale misstanden aan te pakken. Ze reist het hele land door, praat met alle lagen van de bevolking en spreekt ministers, rijke zakenmensen en grootgrondbezitters aan op hun sociale verantwoordelijkheid. Voor het eerst is iemand van het hoogste politieke niveau aanspreekbaar voor het gewone volk. Steeds meer mensen die diep in de problemen zitten, zien Evita als hun laatste hoop en benaderen haar voor hulp.

Al snel wordt de hulpverlening aan de armen een dagtaak. Evita luistert in haar kantoorje persoonlijk naar alle verhalen en zorgt ervoor dat mensen aan werk en kleding worden geholpen, dat operaties worden betaald en dat huizen worden gerepareerd. Ook laat zij scholen en ziekenhuizen bouwen. Dit is een effectieve manier van hulp (en geen overbodige luxe in een tijd waarin nog nauwelijks sociale voorzieningen bestaan), want de goederen komen rechtstreeks bij de mensen die ze nodig hebben. Ze vergeet zelfs niet om de mensen die dat nodig hebben geld te geven voor de bus terug naar huis. Als het nodig is vraagt zij aanwezige ministers en hoge ambtenaren om ter plekke hun portefeuille te trekken omdat ze zelf door haar geld heen is.

Evita wordt ronduit gehaat door leden van de conservatieve elite, die menen dat zij hun rechtmatige plaats in de maatschappij heeft ingenomen. Door haar tegenstanders wordt ze beschuldigd van verspilling en corruptie, maar daar is nooit enig bewijs voor gevonden. Evita benadrukt keer op keer dat haar levensdoel het helpen van de armen is, samen met haar geliefde president Perón. Evita's populariteit neemt bijna bovenmenselijke proporties aan. In 1951 verzamelen zich twee miljoen mensen voor het balkon van het presidentiële paleis in Buenos Aires om Evita te vragen zich kandidaat te stellen voor het vice-presidentschap. In een langdurige en emotionele dialoog met de mensenmassa gaat ze niet in op dat eervolle verzoek. In plaats daarvan verleent het Argentijnse parlement haar de titel 'spiritueel leidster van de natie'. Vrijwel direct na de massale steunbetuiging van het volk blijkt dat Evita kanker heeft. Eind juli 1952 overlijdt ze op slechts 33-jarige leeftijd. Het land is volledig in shock en wordt in een langdurige periode van rouw gedompeld. Maar haar geest leeft voort: nog steeds staat op veel muren in Argentinië de leus geschreven: "Evita keert terug!"

Drie keer Eva Perón. Als gehaaide politica, flamboyant stijlicoon en heldin van de medemenselijkheid. Alle drie versies van haar leven zijn gebaseerd op dezelfde feiten. Er staan in geen van de drie versies dingen die echt niet waar zijn. Sommige stukjes van de verhalen overlappen, maar het beeld dat naar voren komt verschilt behoorlijk. Wie is nou de echte Eva Perón? Het antwoord is eenvoudig. Alle bovenstaande versies zijn waar. Is dat gek? Ik denk van niet. We hebben allemaal verschillende kanten. Het is een keuze welke feiten uit Eva's leven en welke karaktereigenschappen we benadrukken. Welke zaken we het meest typerend vinden voor haar persoonlijkheid en levensverhaal. En vanuit welke achterliggende motivaties we haar acties verklaren. De levensverhalen van helden (en niet alleen van helden) zijn tot op zekere hoogte interpretaties. Maar die moeten wel kloppen met de feiten en plausibel zijn; helden zijn geen pure fantasie. Maar of ze een held

zijn, is onze interpretatie en onze keuze. Dit betekent dus ook dat de normen en waarden van nu bepalen wie we als held zien. Sommige mensen werden in hun eigen tijd bewonderd, maar inmiddels niet meer.

De imperfecte held

Het lijkt soms dat helden perfecte mensen zijn. Dat komt omdat we het alleen over die dingen hebben waardoor wij hen bewonderen. Maar helden zijn natuurlijk helemaal niet perfect. Ze zijn vaak heel eenzijdig bezig met hun levensdoel, waardoor ze andere aspecten van het leven totaal verwaarlozen. Veel helden waren bijvoorbeeld zulke workaholics dat hun gezinnen weinig aandacht kregen.

Chef-kok Escoffier liet zich omkopen. Picasso behandelde zijn vrouwen op een ronduit schofterige manier. Coco Chanel had een verhouding met een nazi. Dat doet echter geen afbreuk aan andere eigenschappen en prestaties waardoor velen hen bewonderen en die hen positief onderscheiden van andere mensen. Het is dus logisch dat we daar de nadruk op leggen en hen om die reden als held zien. En laten we wel wezen: niemand is perfect. Iedereen heeft wel een slechte eigenschap of ooit iets gedaan waar hij achteraf spijt van had (of zou moeten hebben). Helden zijn wat dat betreft geen uitzondering.

De vorming van een held

Helden hebben het vaak niet gemakkelijk gehad. Een groot aantal werd al tijdens hun jeugd getekend door armoede, ziekte, scheiding of het overlijden van een van de ouders. Zulke traumatische ervaringen kunnen karaktereigenschappen kweken als wilskracht en doorzettingsvermogen, beide van groot belang om een levensdoel te realiseren. Maar het werkt ook omgekeerd. Onze bewondering is groter voor mensen die de nodige moeilijkheden hebben overwonnen dan voor iemand 'die het is komen aanwaaien'. Levensverhalen spreken ons aan wanneer iemand ergens voor knokt of een moeilijke, maar fundamentele, keuze maakt: ergens voor gaat dat de moeite waard is. Helden hebben wel vaak het geluk gehad een mentor op hun pad te vinden: iemand die hen op een cruciaal moment steunde. Succes is vrijwel nooit alleen een eigen verdienste.

De helden in dit boek

In dit boek zijn de levensverhalen van honderd van de meest aansprekende helden bijeengebracht. Sommige zijn wereldberoemd, andere net iets minder (maar nog steeds in vrij brede kring bekend). De selectie is gebaseerd op een paar criteria. In de eerste plaats zijn het helden met een universele uitstraling. Veel staatslieden vallen daarmee af, omdat die vaak alleen bezig zijn met de belangen van hun eigen land. Daarnaast zijn het helden waar iemand van nu zich mee kan identificeren. Sommige historische figuren die in een wereld leefden die ver van ons af staat of van wie we eenvoudigweg te weinig weten, staan daarom niet in de lijst. En in de laatste plaats

is ook gestreefd naar diversiteit. Niet (bijna) alleen maar artiesten, wetenschappers of politici. Ondanks dit laatste uitgangspunt zal opvallen dat in het boek vooral witte mannen staan. Dat zegt misschien iets over mijn eigen achtergrond, maar is ook een reflectie van de historische realiteit: mannen en de westerse cultuur zijn de afgelopen eeuwen dominant geweest in de wereld (wat natuurlijk niet betekent dat dat goed was en zo zal blijven in de toekomst). Aan de andere kant is het unfair om Albert Einstein te reduceren tot 'witte man' en Serena Williams tot 'zwarte vrouw'. Het zijn beide unieke individuen met een identiteit die veel verder gaat dan hun geslacht en huidskleur.

Ik weet het: je bent het niet helemaal eens met deze lijst. Sommigen namen zou je willen schrappen, andere hadden er volgens jou per se in moeten staan. Maak daarom vooral je eigen lijstje met helden en verdiep je in hun levensverhalen. Ik wens je veel plezier!

PS: het lijkt me goed te vermelden dat ik dit boek heb gebaseerd op een eerder boek van mij uit 2014. Vergeleken met die uitgave is meer dan een derde van de helden vervangen door andere en zijn de teksten verbeterd waar mogelijk.

100 Helden

Marina Abramović (30 november 1946 –)
Servië

Marina Abramović creëerde heftige en confronterende performances, waarin de grenzen tussen kunst, kunstenaar en publiek volledig wegvielen. Haar werk, waarin haar eigen lichaam een centrale rol speelde, zorgde vaak voor een nauwelijks onder woorden te brengen inzicht in wat een mens eigenlijk is. En dat maakte het tot kunst met een hoofdletter K.

Marina Abramović wordt geboren in Belgrado als dochter van twee partizanen, helden van de Tweede Wereldoorlog. Tot haar zesde leeft ze bij haar grootouders, wanneer haar broertje Velimir wordt geboren nemen haar vader en moeder de opvoeding over. Veel liefde ervaart ze niet in haar jeugd: de ouders van Abramović hebben vaak ruzie en voeden hun dochter met militaire strengheid op. Ze leert daardoor veel van zichzelf te eisen op zowel lichamelijk als mentaal gebied. Via haar moeder, die directeur is van het Museum van de Revolutie, komt ze in aanraking met moderne kunst. Al op jonge leeftijd schildert ze graag, waarbij dromen haar belangrijkste inspiratie zijn. Op haar achttiende gaat ze studeren aan de kunstacademie. Wanneer ze op een zonnige dag de sporen van een groep straaljagers in de lucht ziet, begrijpt ze dat je met alles kunst kan maken, dat het gaat om het achterliggende concept.

Rond 1960 is in Amerika de ‘happening’ ontstaan: evenementen waar via interactie tussen kunstenaar en toeschouwers een bijzondere kunstzinnige of theatrale ervaring wordt gecreëerd. Abramović bouwt vanaf het begin van de jaren zeventig daarop voort, waarbij ze haar lichaam als artistiek medium gebruikt. Haar performances zijn extreme ervaringen, waarin zij ongemakkelijke gevoelens als pijn, schaamte en angst onderzoekt en zichzelf regelmatig verwondt of uitput. Maar tegelijk ook een absolute vrijheid ervaart: een extatisch gevoel dat er geen grenzen zijn en dat alles mogelijk is. In *Rhythm 0*, een performance die zij in 1974 doet in Napels, verkent zij de grenzen van menselijk gedrag. Abramović legt een groot aantal objecten neer, variërend van een roos tot een geladen revolver, en nodigt het publiek uit om zes uur lang met haar te doen wat zij willen. In het begin is men voorzichtig, maar het duurt

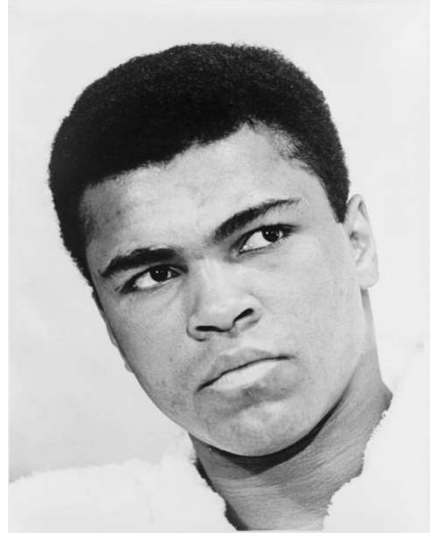
niet lang of mensen beginnen haar vast te binden met ketens, uit te kleden, in haar huid te snijden en intiem te betasten. Al die tijd laat Abramović willoos alles toe wat er met haar gebeurt. Uiteindelijk is er zelfs een bezoeker die het pistool pakt, op haar hoofd richt en haar vinger op de trekker legt. Wanneer na zes uur de performance voorbij is en ze begint te bewegen, vlucht het publiek weg. Ze kunnen de confrontatie met haar niet aan nu ze niet langer een soort pop, maar weer een mens is.

Abramović woont als twintiger nog steeds bij haar moeder (haar vader heeft zijn gezin inmiddels verlaten), wat niet wil zeggen dat hun relatie is verbeterd. Zo moet ze elke avond voor tien uur thuis zijn en krijgt ze een asbak naar haar hoofd geslingerd wanneer haar moeder hoort dat ze naakt heeft opgetreden. In 1976 verhuist Abramović naar Amsterdam, waar zij de Duitser Ulay (Uwe Laysiepen) ontmoet, die haar artistieke compagnon en levenspartner wordt. Ze kunnen de eindjes nauwelijks aan elkaar knopen en reizen als echte bohemiens in een busje door Europa. Een bekende gezamenlijke performance is *Imponderabilia*, waarbij het kunstenaarskoppel naakt in de deuropening staat en de bezoekers zich tussen hen door naar binnen moeten wringen. In *Relation In Space* rennen ze een uur lang steeds harder op elkaar in en in *Breathing In/Breathing Out* ademen ze elkaars adem in via de mond (hun neuzen zijn dichtgestopt) tot ze na een kwartier het bewustzijn verliezen door zuurstofgebrek. Na dertien jaar blijkt het paar uit elkaar te zijn gegroeid. Ze nemen in stijl afscheid met een spirituele reis, waarbij ze elk vanaf een andere kant 2.500 kilometer over de Chinese Muur lopen en elkaar in het midden nog een laatste keer tegenkomen.

In 2010 organiseert het MoMa in New York een overzichtstentoonstelling van het werk van Abramović. Onderdeel daarvan is de nieuwe performance *The Artist Is Present*. Abramović zit hiervoor drie maanden lang acht uur per dag zwijgend achter een tafel en bezoekers mogen tegenover haar plaats nemen. De onvoorwaardelijke aandacht die ze iedereen geeft (een schaars goed in de moderne wereld), maakt dat velen moeten huilen. Wanneer Ulay onverwacht tegenover haar gaat zitten, raakt Abramović ook zelf zichtbaar geëmotioneerd. De expositie en performance zijn een enorm succes: er vormen zich lange rijen voor de ingang van het museum. In totaal komen er meer dan 750.000 mensen kijken, ruim 1.500 mensen participeren in de performance. Naar aanleiding van deze ervaring wordt het Marina Abramović Institute opgericht, dat als doel heeft langdurige performances te creëren waarin mensen met zichzelf en met elkaar in verbinding komen. Abramović woont tegenwoordig in het plaatsje Malden Bridge in de staat New York.

Muhammad Ali (17 januari 1942 – 3 juni 2016)
Verenigde Staten

Muhammad Ali heeft de bokssport een ander aanzien gegeven. Hij introduceerde een nieuw repertoire van tactieken, waardoor hij ook van fysiek sterkere tegenstanders wist te winnen. Door zijn legendarische grootspraak (die hij meestal volledig waarmaakte) werden Ali's titelgevechten wereldwijd aansprekende gebeurtenissen. Hij won in zijn carrière maar liefst 22 gevechten om de wereldtitel, ondanks een gedwongen carrièrepauze van meer dan drie jaar.

Muhammad Ali wordt als Cassius Clay geboren in Louisville (Kentucky). Als hij twaalf jaar oud is, wordt zijn fiets gestolen. Clay is zo kwaad dat hij de dader een pak slaag wil geven. Een politiemann, tevens boksccoach, wijst hem erop dat hij beter eerst kan leren boksen. Clay volgt die raad op en wint al snel zijn eerste wedstrijden. Op zijn achttiende wint hij Olympisch goud in Rome. Hij valt op door zijn ongebruikelijke bokstechniek: in plaats van de stoten van zijn tegenstanders af te weren, ontwijkt hij ze door fenomenaal snel voetenwerk en zijn lichaam weg te buigen. Hij staat nooit stil, maar danst door de ring. “Float like a butterfly, sting like a bee”, zo omschrijft Clay het zelf. Hij kan geen moment zijn mond houden. Zowel vóór als tijdens de wedstrijd intimideert hij met jongensachtige bravoure zijn tegenstanders, vaak op rijm en altijd met een vette knipoog. ‘I am the greatest!’, is zijn bekende motto en hij voorspelt (vaak juist) in welke ronde hij zijn tegenstander uit de wedstrijd zal slaan. Na de Olympische Spelen wordt Clay professional. Hij blijft winnen en in 1964 mag hij het opnemen tegen de oppermachtige wereldkampioen Sonny Liston, een gevecht dat de nieuwkomer tot ieders verbazing wint.

En de volgende dag zorgt Clay voor nóg een schok door te melden dat hij zich heeft bekeerd tot de islam en zijn naam heeft veranderd in Muhammad Ali. De nieuwe wereldkampioen verdedigt zijn titel de jaren daarna overtuigend. In 1967 wordt hij opgeroepen voor militaire dienst in het Amerikaanse leger in Vietnam. Ali weigert omdat hij niet achter de oorlog staat: “I ain’t got no quarrel with them Viet Cong”. De autoriteiten nemen hem zijn wereldtitel en boksllicentie af en dreigen hem in de gevangenis te stoppen. Een jarenlang juridisch steekspel begint, waardoor Ali

uitgroeit tot het symbool van het groeiende verzet van vooral jonge Amerikanen tegen de Vietnam-oorlog.

In 1970 spreekt het Hooggerechtshof Ali vrij en mag hij na ruim drie jaar eindelijk weer boksen. Ali wint zijn eerste paar wedstrijden, ondanks dat zijn conditie geleden heeft onder de gedwongen rustpauze. Daarna gaat hij op voor het titelgevecht tegen Joe Frazier, die tijdens Ali's afwezigheid de wereldtitel heeft veroverd. Ali verliest het gevecht op punten, zijn eerste verlies als professioneel bokser. Maar daarna wint hij toch weer als vanouds het ene gevecht na het andere, inclusief een revanchewedstrijd tegen Frazier, die echter op dat moment zijn wereldtitel al weer kwijt is.

In 1974 wacht Ali de grootste uitdaging van zijn carrière, wereldkampioen George Foreman. Foreman is een ijzersterke bokser die voorafgaand aan zijn ontmoeting met Ali met angstaanjagend gemak al zijn tegenstanders, waaronder Frazier, heeft verslagen. Het gevecht Ali versus Foreman (door Ali 'the rumble in the jungle' genoemd) wordt gehouden in Kinshasa, de hoofdstad van Congo. In de eerste ronde probeert Ali zijn tegenstander te verrassen met directe rechtse stoten op het hoofd, maar Foreman blijft moeiteloos staan. Het is duidelijk dat Foreman de sterkste van de twee is. Daarom verandert Ali van tactiek: hij laat zich tegen de touwen werken en praat continu op zijn rivaal in: "Is that all you got, George? You disappoint me". Foreman wordt gek van woede en slaat zes ronden lang op Ali in. Maar langzaam maar zeker slaat bij de wereldkampioen, zoals Ali verwachtte, de vermoeidheid toe. En opeens komt Ali in de achtste ronde naar voren en slaat Foreman met een machtige rechtse stoot knock-out. Tegen alle verwachtingen in, is Ali na zeven jaar opnieuw wereldkampioen.

Hij verdedigt zijn titel vervolgens met succes tegen verschillende tegenstanders. De spannendste match is in 1975 tegen zijn oude rivaal Joe Frazier. Ali denkt vooraf ten onrechte dat zijn tegenstander niet fit is. Pas tijdens het gevecht merkt hij dat Frazier volledig op scherp staat. De 'thrilla in Manila' wordt een bokswedstrijd van zeer hoog niveau met wisselende kansen. En een vreselijke uitputtingsslag. Bij aanvang van de vijftiende en laatste ronde zit Frazier er doorheen en moet hij opgeven. Maar ook Ali heeft alles moeten geven; nadat hij tot winnaar is uitgeroepen, stort hij in.

Aan het einde van de jaren zeventig is Ali duidelijk over zijn hoogtepunt heen en in 1981 neemt hij definitief afscheid van het boksen. Kort daarna blijkt dat hij de ziekte van Parkinson heeft, veroorzaakt door de vele klappen op zijn hoofd. Door de ziekte verandert Ali gaandeweg in een stille, moeizaam bewegende man. Hij wordt milder in zijn uitspraken en zet zich nu actief in voor vele goede doelen. Ali overlijdt aan complicaties van een infectie aan de luchtwegen.

Hans Christian Andersen (2 april 1805 - 4 augustus 1875)
Denemarken

Een deel van de klassieke Europese sprookjes zijn oude volksverhalen, die aan het begin van de negentiende eeuw zijn verzameld en herverteld door de gebroeders Grimm. Andere zijn echter bedacht door de sprookjesschrijver bij uitstek: Andersen. Zijn sprookjes zijn tijdloze juweeltjes, die kinderen uit vele culturen aanspreken.

Hans Christian Andersen wordt geboren als enig kind van een schoenmaker en een wasvrouw in de stad Odense. De jonge Andersen is een zachtaardige jongen die geniet van dingen als uitstapjes naar de natuur of dorpsfeesten. Vanwege zijn kinderlijkheid wordt hij regelmatig belachelijk gemaakt. Hij heeft een sterke band met zijn vader, die zijn belangstelling voor theater en literatuur aanwakkert. De dromerige Andersen leest alles wat hij maar kan vinden, waaronder veel theaterstukken van Shakespeare en Ludvig Holberg, en laat zijn fantasie de vrije loop door met een poppenkast te spelen. Hij maakt zelf de kleertjes voor zijn poppen, zijn moeder hoopt daarom dat hij kleermaker kan worden.

Aan zijn onbezorgde jeugd komt bruto een einde wanneer zijn vader overlijdt. De dan elfjarige Andersen uit zijn verdriet door een dramatische tragedie te schrijven waarin iedereen sterft, zijn eerste literaire prestatie. Hij gaat werken in een fabriek, maar in die ruwe omgeving houdt hij het niet lang uit. Op zijn veertiende besluit hij in zijn eentje naar Kopenhagen te gaan om daar zijn geluk te beproeven. Hij hoopt dat hij een baantje als acteur kan krijgen bij het Koninklijk Theater. Dat loopt echter op niets uit en Andersen is de wanhoop nabij wanneer hij op goed geluk naar het huis gaat van de directeur van de Muziek Academie, de Italiaan Giuseppe Siboni. Onder de indruk van zijn mooie zangstem neemt Siboni hem als leerling onder zijn hoede. Andersen's zangcarrière lijkt een vroegtijdig einde te krijgen wanneer hij een half jaar later de baard in de keel krijgt, maar hij heeft inmiddels verschillende mensen uit de theaterwereld leren kennen die hem helpen te overleven. De belangrijkste daarvan is Jonas Collin, de directeur van het Koninklijk Theater, die

regelt dat koning Frederik VI hem een studiebeurs verleent. Ook zorgt deze ervoor dat Andersen op zijn zeventiende alsnog naar een middelbare school kan in Slagelse, een provinciestadje. Daar heeft hij echter een vreselijke tijd. Hij wordt er slecht behandeld door de hoofdmeester (bij wie hij tot overmaat van ramp ook nog eens in huis woont). Het ergste is nog dat deze Andersen's nieuwe ambitie om schrijver te worden wegzet als een belachelijke droom. Wanneer Collin hoort wat hij te verduren heeft, haalt hij hem direct terug naar Kopenhagen. Andersen is inmiddels steeds meer gaan schrijven: vooral gedichten, maar ook romans en toneelstukken. In 1828 publiceert hij met *Een Voetreis Van Holmen's Kanaal Tot De Oostpunt Van Amager* een fantasy verhaal dat erg goed wordt ontvangen. Andersen's ster rijst vanaf dat moment snel. Door zijn gevoelige karakter trekt hij zich de weinige negatieve kritiek echter meer aan dan de vele positieve reacties. Andersen reist graag en publiceert verschillende reisverslagen, waarin hij ook filosofische uitweidingen en sprookjes opneemt. In 1835 komt zijn definitieve doorbraak met *De Improvisatore*, een verhaal dat is gebaseerd op zijn eigen levensverhaal en een reis die hij twee jaar eerder maakte door Italië.

Tussen 1835 en 1837 publiceert hij de verzameling *Sprookjes, Verteld Voor Kinderen* met onder andere *De Nieuwe Kleren Van De Keizer*, *De Prinses Op De Erwt* en *De Kleine Zeemeermin*. Allemaal fantasievolle en levendige sprookjes die niet alleen kinderen aanspreken, maar door hun diepere boodschappen ook volwassenen. Onderliggend behandelen ze bijvoorbeeld thema's als de identiteit van een mens en de zuiverheid van een kind versus het ophouden van sociaal wenselijke schijn door volwassenen. De eerste reviews zijn niet enthousiast, men vindt de sprookjes te weinig moraliserend en opvoedend. Andersen trekt zich de kritiek erg aan, maar gaat uiteindelijk door op het ingeslagen pad. En gelukkig verandert de mening over zijn sprookjes al snel en worden deze zijn meest populaire werken.

In 1843 publiceert hij *Nieuwe Sprookjes* met onder andere *De Chinese Nachtegaal*, *De Sneeuwkoningin* en *Het Lelijke Eendje* (dat uiteindelijk een mooie zwaan blijkt te zijn). Dat laatste sprookje wordt door velen als semi-autobiografisch gezien. Hij ontmoet de elite van Europa, waaronder de door hem bewonderde Engelse schrijver Charles Dickens. Maar door zijn sociale onhandigheid en gebrek aan zelfvertrouwen blijft hij zich zijn leven lang een buitenstaander voelen. Andersen wordt aangetrokken door zowel vrouwen als mannen (waaronder Louise en Edvard Collin, kinderen van zijn beschermer Jonas) maar heeft geen geluk in de liefde, niemand beantwoordt zijn gevoelens. In 1872 valt Andersen uit zijn bed, een ongeluk waarvan hij nooit meer geheel herstelt. Ten tijde van zijn dood, drie jaar later, wordt hij in binnen- en buitenland op handen gedragen. Hij wordt begraven naast de familie Collin, die hem als één van het gezin hebben opgenomen.